

Aktuelt om
Aktive avlsbesætninger
halveret på få år

FANGET AF MOSENS DRAGENDE HÆNGESÆK

Bevar roen:

Kødkvæg græsser sukkerroer
direkte i marken

20/ Embryoner giver
adgang til top-10

22/ Ammekøer har en
bomstærk motor

24/ To tryk i hornet,
så kommer dyrene

- Grisene kaster sig for Martin Sandagers fødder
- Tranernes trompetteren hilser ham velkommen i mosen
- Sjældne arter er i fremgang takket være naturplejedyrene

Hele fem forskellige slags dyr sikrer fin natur

Arealforvaltning er Martin Sandagers kald, efter han har lagt en karriere som advokat bag sig. Foto: Frederik Thalbitzer.

Rundvisninger er der mange af i Kragelund Mose, og der er sat informationstavler op om, hvordan arbejdet fremmer biodiversiteten. Der er ikke offentlig adgang. Foto: Frederik Thalbitzer.

Biodiversitet: Heste, grise, køer og ... ged, får naturen godt på gled. Så forskellige arter plus i øvrigt også vandbøfler holder Martin Sandager i Kragelund Mose. Dermed er der nogen til at tage sig af alle tænkelige nicher i pasning af mosen. Dyrene går under samme hegn, men de forskellige arter ænser ikke hinanden. Effekten er, at sjældne plantearter og tilhørende insekter er i fremgang.

Læs mere på de næste sider

Kødproduktionen er sekundær

Økonomien løber rundt uden løn

Dyrene har forskellige opgaver

- Grisene kaster sig for Martin Sandagers fødder
- Tranernes trompetteren hilser ham velkommen i mosen
- Sjældne arter er i fremgang takket være naturplejedyrene

Kombination af flere arter sikrer bedre natur i mosen

Lysåben: Martin Sandager blev fanget af mosens dragende hængesæk. Med fem forskellige dyrearter bliver alle huller og hjørner af mosen passet året rundt.

Af Frederik Thalbitzer
lft@landbrugsmedierne.dk
2011-9270

Martin Sandager standser UTV'en og hopper ud. Et par af de ungarske uldgrise, der har været travlt optaget af at rode i jorden med snuden, kommer hen til ham. En smider sig ned på jorden og forventer at blive kløet bag ørerne. Det hele sker i dyb tillid, og da han kører videre, fortsætter grisene arbejdet i marken – et arbejde der blandt andet resulterer i, at Kragelund Mose holdes lysåben med mulighed for, at sjældne planter, insekter og fugle får fodfæste.

Kragelund Mose er en hedemose, hvor der tidligere blev gravet tørv. Siden fik den lov at ligge, og store dele groede til. Sjældne arter var i fare for at forsvinde helt.

- Efter at vi gik i gang med afgræsning, har naturen fået det enormt godt, siger Martin Sandager.

For eksempel er Otteradet ulvefod, klokke ensian, den kødædende rundbladet soldug og sommerfuglen mose rand-øje i fremgang.

Glæde

Det er en personlig glæde for ham, når han ser den rødryggede tornskade, havørn, fiskeørn og rød glente, eller når traner trompetterer ind over arealet.

- Så er det tegn på, at vi gør noget rigtigt, siger han.

Han kommer hver dag for at tilse dyrene. Det er et lovkrav, når det gælder heste, og så holder han også øje med vand-

- Jeg er mere glad, når jeg kører herudefra, end når jeg kører herud. Jeg ved ikke hvad, jeg kommer ud til, men det kan være mine dyr, der gør noget magisk, når de vælter et træ eller store naturoplevelser.

bøfler, Dexter- og Gallowaykvæg, geder og grise.

- Hestene er faktisk dem, som bedst kan klare sig uden opsyn, men sådan er reglerne nu, indskyder han.

De forskellige dyr har forskellige funktioner på arealet,

fordi de græsser på forskellig måde.

Uldgrisene går nærmest konstant med snuden i jorden og roder den op. Sort jord kommer til syne, og det giver mulighed for fremspiring af små urter, der ikke kunne klare sig, da mosen var ved at gro til i krat og høje siv og græs.

Helårsgræsning

Dyrene går der året rundt. Tilskudsfodring sker så lidt som muligt, for dyrene skal hellere holde vegetationen nede.

- Hestene ænser ikke foderhækken. De er virkelig effektive til at rydde op i vegetationen, forklarer han.

Da det er en mose, er der store arealer, der er våde. Derfor tænkte Martin Sandager, at han skulle have nogle vandbøfler.

- De andre dyr går ikke der ud, hvor der er for vådt. Det gør vandbøflerne, og der er der også vegetation, vi gerne vil have græsset ned. De er høj-

benede og ikke så tunge og kan sprede klovene ud, så de kan komme frem, hvor andre dyr ville sidde fast, siger han.

Forskning i grise

Grisene kom til, fordi grise altid har fascineret ham. Det krævede dog en tilladelse at holde grise i mosen. Han regnede med, at vildsvin ville føre til et ramaskrig og valget faldt på ungarske tamsvin. Væjen Kommune gav tilladelse, mens Den danske Naturfond gav et grisehegn. Med til tilladelsen fulgte et krav om, at udsætningen af grise skal følges op af forskning. Den finansieres af 15. juni Fonden, og efter at have lavet en baseline, skal der nu følges op med nogle års mellemrum.

- Jeg ser grise og vandbøfler som randzoneentreprenører. De opholder sig tæt på vandet om sommeren og får brinkerne totalt åbnet op, så de kan tage mudderbad, siger han.

Holder sig fra gederne

Gederne, som er de sidst tilkomne, har også en særlig rolle. De gør det ud for dådyr, som er 'nippere' i modsætning til de andre dyr, der er 'græssere'.

Det er til gengæld den eneste af arterne, der aldrig går i nærheden af andre dyr.

- Det kan jo være at de andre ikke kan lide lugten, siger Martin Sandager med glimt i øjet.

Nok at leve af

Det, som virkelig tæller, er ifølge Martin Sandager, at der er kontinuitet året rundt.

Hestene ænser ikke foderhækken, men er fantastiske til at bide græs og siv i bund. Foto: Frederik Thalbitzer.

Grisene har konstant snuden i jorden, men om det er rødder eller insekter de æder, ved Martin Sandager ikke. De baner vej for spirende urter. Foto: Frederik Thalbitzer.

Personligt:

Martin Sandager, naturplejer, Kragelund Mose. Foto: Frederik Thalbitzer.

Advokat blev glad natur-amatør

Det lå ikke i kortene, at Martin Sandager skulle blive naturpasser, og han tøver ikke med at kalde sig selv en glad amatør. Han voksede op i Grindsted, blev uddannet jurist og startede en karriere som advokat. Interessen for natur lå dog så dybt i ham, at han som ung inden studierne rejste til Tanzania og blev assistent for en jæger.

Det var jagten, der tryllebandt, men altid med stort øje for den lille natur. Han så dyretætheder af vilde dyr, som var langt højere end man er vant til herhjemme.

- Det spændende var, at trods de høje tætheder var økosystemerne i balance - der var føde nok til alle omend der inden regntiden kunne være smalhals. Men så holdt andre gilde - rovdirene og ådselsæderne, siger han.

Advokatvirksomheden førte for mere end 10 år siden til så alvorlig stress, at han stoppede, og i 2015 købte han en ejendom på 15 hektar sammen med en makker med henblik på at købe mere landbrugsjord til. Martin Sandager blev dog bidt af de 3,5 hektar i Kragelund Mose, som ejendomsmægleren kaldte ukurant jord. Det var et af få lysåbne stykker, men truet af tilgroning. Tanken om at købe landbrugsjord blev droppet, og i dag er han arealforvalter på 100 hektar i Kragelund Mose og har tillige en smule ejendomsadministration.

Kroner & Øre

Kødproduktion fravalgt, fokus på natur

- Mine indtægter kommer hovedsageligt fra naturpleje. På nogle arealer kan vi oppebære grundbetaling kombineret med plejegræstilskud, hvorimod vi på andre arealer alene er berettiget til plejegræstilskud, forklarer Martin Sandager om økonomien i Kragelund Mose.

Det giver 3.500 kroner per hektar på arealer, der kan få begge tilskud og 2.650 kroner på arealer, hvor han kun får 'plejegræstilskud'. Fokus på kødproduktion har han ikke.

- Man kan ikke have ordentligt fokus på begge dele, siger han.

Der kommer lidt indtægt fra salg af levende dyr, og Den danske Naturfond har betalt grisehegn og rydning af 17 hektar tilgroet areal.

- Det løber rundt, hvis man ikke regner med timeløn, siger han.

Derfor skal der være dyr på arealerne også om vinteren.

- Hvis jeg tog dyrene hjem på stald, ville der ikke blive spist i bund og ryddet op, og så kan de små sarte, sjældne urter ikke få fodfæste, siger han.

Dyrene kan også sagtens klare sig på arealerne, hvor han kun sjældent tilskudsforer, og

kun når det er højst nødvendigt. Det er typisk Galloway- og Dexterkvæget, der har behov. Generelt må de leve af det, der er, og dyrene ligner ikke nogen, der er ved at dø af sult.

- Min dyrlæge spurgte om de ikke var lidt for fede, men hvad skal jeg gøre? Det må de selv styre, de er vant til at leve på den måde, griner han.

Kragelund Mose

- 100 hektar med biodiversitetsfremmende helårsgræsning
- 6 ungarske uldgrise
- 10 Exmoor-ponyer
- 15 landracegeder
- 14 vandbøfler
- 10 Galloway og Dexter
- Mosen er lysåben, hvilket bidrager til en særlig botanik
- Martin Sandager ejer nogle af arealerne og forpagter andre
- Den Danske Naturfond har givet støtte til rydning af 17 hektar og til opførelse af grisehegn
- Der er ikke fri adgang til mosen, men der arrangeres rundvisninger
- Facebook: Kragelund lysåben mose
- www.kragelundmose.com

Sådan er livet i Kragelund Mose, hvor forskellige

Martin Sandager turde at slippe kontrollen og tro på, at naturen med alle dens fine økologiske processer og dynamikker, kan retablere sig selv og finde en naturlig balance, hvis den får lov. Den får kun hjælp af dyrearter, på nær gederne, der oprindeligt har eksisteret i Danmark.

Han foretrækker at kalde det arealforvaltning, fordi ordet naturpleje i hans øjne ofte er 'green-washing' af traditionel produktion.

Hvis en vandbøffel vil, kan den skabe sine egne vandhuller ved at lægge sig ned og rulle rundt tilstækkeligt længe. Vandbøfllerne er gode i den fugtige mose, fordi de ligesom grisene går ud på mere fugtige arealer end de andre dyr, så brinkerne ikke vokser til. Fotos: Frederik Thalbitzer.

Når der går grise i indhegningen, skal der skiltes med fodring forbudt. Grisene kan også sagtens finde mad nok, når de roder i jorden. Martin Sandager fodrer dem ikke.

Gederne kom til, fordi de er nippere, men ryddede arealer med skræpper, som de andre dyr i den 100 hektar store indhegning syntes var for kedelige og ikke ænsede,

Stærke dyr kan lægge hele træer ned, hvis de vil gnave mere i dem. Det er godt for biodiversiteten, da det skaber levesteder for andre dyr.

dyrearter hjælper naturen

Gederne er vilde med at skrabe i barken. Det bidrager til naturpleje ved at bane vej for insekter og svampe, som man ikke ellers ser så tit.

UTV'en er uundværlig, når Martin Sandager kører rundt i det våde terræn og tilser dyrene.

Galloway er der skam også i Kragelund Mose. En god og velkendt naturplejer, der var med fra starten, men ved at supplere med andre dyrearter, bliver naturplejen endnu bedre. Foto: Martin Sandager.

Ungarske uldgrise er meget kæln, og selv om de går frit ude i naturen, kommer de gerne hen til Martin Sandager for at blive kløet. De følger også med rundt, når han slår græs under hegnene, formentlig fordi det er noget, de kendte til, før de kom til Kragelund Mose. Der blev installeret et særligt grisehegn, da han fik grisene. Han har aldrig foder med til grisene, for så ville de ikke interessere sig for andet og blive for nærgående.

